

סימן א. בדין המטיל מום בבכור, לד ע"א - ע"ב

מתנ"י. חצורם און בבכור – חרי זה לא ישחוט עולמית, דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים: גולד בו מום אחר ישחוט עליו.
גמ'. ומי קנים רבי אליעזר לעולם? ורמינח: מי שחיתה לו בחרת ונקצצה – טהור, קצצה מתכוין, רבי אליעזר אומר: לכשיולד לו נגע אחר יטהר חימנו, וחכ"א: עד שתפרח בכולו, או עד שתמעט בחרתו מכגרים!
רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו: כי קנים ר' אליעזר – בממונו, בגופו לא קנים, ממונו – איכא למימר דאתי למיעבד, גופו – מי איכא למימר דאתי למיעבד.
אמר רבא: דר' אליעזר אדרבי אליעזר קשיא, דרבנן אדרבנן לא קשיא? אלא, דר' אליעזר אדרבי אליעזר לא קשיא – כדשנינן, רבנן אדרבנן נמי לא קשיא, חכא במאי דעבד קנסוה, חכא במאי דעבד קנסוה. במאי איכין – למישרייה בהאי מומא, בהאי מומא קנסוה רבנן, דבהאי מומא לא לישתרי ליה; וחכא במאי דעבד קנסוה, איכין לטהורי נפשיה בהאי קציצה – בהאי קציצה קנסוה רבנן.

הסבר שיטת רבי אליעזר

החילוק של רבה ורב יוסף בין בכור לבהרת נעוץ בהבנת הדרך למניעת 'לקיחת סיכון' מצדו של החוטא. לשם כך נציג את האפשרויות השונות הקיימות בבכור ובהרת.
בבכור יש שלושה דינים אפשריים ביחס להיתר הבכור:
1. מיד (על ידי המום שהוטל באיסור)
2. כשיפול בו מום אחר
3. אין היתר כלל
כעת נציג את היחס בין מעשיו של החוטא לבין התוצאה הדינית:

המטיל מום בבכור

חכמים	ר"א	
2	2	אם לא יטיל מום
1	1	הסיכון במטיל מום
2	3	הסיכון במטיל מום

ההסבר לשיטת ר"א מתבסס על ההנחה הבאה: החוטא מנתח את הסיכוי מול הסיכון, והוא ימנע מלחטוא רק אם הסיכון (שורה תחתונה) גרוע יותר מהמצב ללא חטא (שורה עליונה). אם הסיכון זהה למצב ללא חטא (כמו בשיטת חכמים), אין לו מה להפסיד גם אם יתממש הסיכון, ויש לו רק אפשרות להרוויח – אם יתממש הסכוי.

לעומת זאת בבהרת האפשרויות הדיניות הם ארבע ביחס לטהרת המצורע:

1. יטהר מיד (ע"י קציצת הבהרת באיסור)
2. כשיולד לו נגע אחר
3. כשתפרח הבהרת בכולו

החילוק בין דין הבכור לדין הבהרת הוא בדין [1.5], הקיים רק בבהרת, דהיינו אפשרות ליטהר שקיימת רק אם לא יקצוץ את הבהרת (משא"כ בבכור אין אפשרות מיוחדת להתיר את הבכור הנובעת דווקא מכך שהוא לא יטיל מום כעת).

אפשרות זו עדיפה על אפשרות [2], שהרי ייתכן שמום אחר כלל לא יולד בו, ואף אם יולד צריך להמתין עד שיתרפא, ועדיף לו להמתין עד שיתרפא המום הנוכחי (ראה רש"י).

מכאן, שבעצם קציצת הבהרת טמון הסיכון שבה : הקוצץ עצמו יוצר מצב גרוע יותר (בהנחה שלא יתירו לו על ידי הקציצה) מהמצב ללא חטא, ולכן סובר ר"א שאין צורך לקנוס אותו חוץ מהקנס הבסיסי [2] דהיינו שהקציצה עצמה לא מתירה.

הקוצץ בהרת

חכמים	ר"א	
1.5	1.5	אם לא יקצוץ
1	1	הסיכוי בקוצץ בהרת
3	2	הסיכון בקוצץ בהרת

כיוון שגם אם קונסים אותו בקנס הבסיסי יותר [2], השורה התחתונה חמורה יותר מהשורה העליונה, סובר ר"א שאין צורך לקנוס אותו יותר.

הסבר שיטת חכמים

רבא מסביר שהקנס לפי חכמים מנסה לחזור למצב כאילו החטא לא נעשה : בבכור הדין אילו לא היה מטיל מום היה דין [2], ולכן גם הקנס מחזיר אותו לדין [2].
 בבהרת אילו לא היה קוצץ אותה, היה דין [1.5], דהיינו ממתניינים שהבהרת תתרפא. אמנם כאן נוצר מצב חדש : קציצת הבהרת לא מאפשרת שחזור דין [1.5]. אך מאידך, היתה גם אפשרות שהבהרת הנוכחית תטהר אם פרחת הבהרת בכולו, ומצב זה אכן יכול להתרחש גם במציאות הנוכחית. עלה בידינו שיש זיקה בין מצב [1.5] למצב [3]. לפיכך כשאנו רוצים לקנוס אותו כך שהדין ישאר כאילו הבהרת לא נקצצה עלינו להטיל עליו את דין [3].